

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВОМ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА

Допущено до захисту

Завідувач кафедри _____
(підпис)

Янковий О. Г.

“ ____ ” _____ 20 ____ року

Дипломна робота
МАГІСТРА

з теми «Організація системи економічної безпеки сільськогосподарських підприємств» (на прикладі СФГ «Мрія»)

Виконав: студент 6 курсу, групи 4
спеціальності
8.03050401 «Економіка підприємства»
Скалозуб Віталій Віталійович
Керівник: д.е.н., професор
Сталінська О. В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	6
1.1. Сутність та теоретичне підґрунтя економічної безпеки підприємства.....	6
1.2. Методологічні засади оцінки економічної безпеки підприємств....	21
1.3. Особливості організації економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.....	26
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	37
2.1. Сучасний стан розвитку сільського господарства України.....	37
2.2. Аналіз фінансово-економічної діяльності СФГ “Мрія”.....	45
2.3. Аналіз складових економічної безпеки СФГ “Мрія”.....	64
Висновки до розділу 2.....	74
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СФГ «Мрія»	77
3.1. Виробнича модель економічної безпеки «СФГ» Мрія».....	77
3.2. Організаційні напрями підвищення економічної безпеки СФГ «Мрія».....	84
3.2. Розробка організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою СФГ «Мрія».....	90
Висновки до розділу 3.....	103
ВИСНОВКИ.....	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110
ДОДАТКИ.....	117

ВСТУП

У ринковій економіці виробничі одиниці, що існують в різних організаційно-правових формах, володіють повною економічною самостійністю і здійснюють свою виробничу діяльність в умовах невизначеності і непередбачуваності. Крім того, на розвиток підприємництва впливають і такі чинники, як нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, міжнаціональні, регіональні, територіальні конфлікти, недосконалість комерційного законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція та ін. Підприємства самі визначають свою економічну політику, формують портфель замовлень, організують виробництво і збут продукції, повністю відповідають за результати господарської діяльності. Все це, безсумнівно, актуалізує проблему забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Широкому спектру питань пов'язаних із проблемами економічної безпеки підприємств та теоретико-методичних аспектів економічної безпеки присвячені праці багатьох зарубіжних вчених, серед яких можна відзначити: О. Ареф'євої, Л. І. Абалкіна, А. В. Архипової, О.А. Бородіна, Д.Л. Ламберта, Л.П. Гончаренка, Т.Є. Кочергіної, Р.А. Караллі та ін. Науково-методичні аспекти економічної безпеки досліджували науковці різних країн, зокрема такі вітчизняні вчені, як: В. Щелкунов, В. Губський, В. М. Геєць, О. Кірієнко, Т. Т. Ковальчук, А. Г., В. Мунтіян, Г. Задорожній, А. Ляшенко, А. Ткаченко, В. Прохорова, С. Ілляшенко, Н. Реверчук, Г. Швиданенко, Д. Ковальов, Б.В. Буркинський, Б.І. Валуєв, Я. А. Жаліло, В. Г. Забродський, Н.П. Капустін, Ю.І. Когут, Ю.Г. Лисенко, С.Г. Міщенко, Є.А. Олейніков, А. І. Паламарчук, В. С. Пономаренко, В. П. Пономарьов. Їхні праці мають високу науково-теоретичну й практичну цінність, оскільки надають категоріальний і методологічний апарат та окреслюють основні напрями подальших наукових досліджень у цій сфері з метою поглиблення та всебічного розвитку розуміння економічної безпеки, як однієї з фундаментальних категорій економічної науки.

Метою дипломної роботи є вдосконалення теоретико- методичних засад для створення, впровадження та використання в межах підприємства комплексної системи економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Досягнення зазначеної мети передбачає постановку та вирішення таких завдань:

- на основі проведеного дослідження систематизувати теоретико-методичні підходи щодо визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства» та встановити її місце в системі управління підприємством;
- виділити основні складові економічної безпеки сільськогосподарських підприємств;
- проаналізувати стан та динаміку фінансово-економічних показників діяльності сільськогосподарських підприємств України та Одеської області в контексті забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств;
- проаналізувати фінансово-економічну діяльність СФГ «Мрія» та розробити власну виробничу модель оцінки управління економічною безпекою підприємства;
- розглянути напрямки підвищення економічної безпеки СФГ «Мрія»;
- удосконалити структуру організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою СФГ «Мрія».

Об'єкт дослідження — процес організації системи економічної безпеки селянського (фермерського) господарства «Мрія».

Предмет дослідження — теоретико-методичні та прикладні аспекти організації системи економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дипломної роботи є використання загальнонаукових прийомів і методів дослідження, які ґрунтуються на сучасних наукових концепціях управлінської, економічної та споріднених з ними наук та основних положеннях економічної теорії, наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем теорії і практики економічної безпеки сільського господарства. При проведенні дослідження

були використані також такі методи та прийоми, як монографічний; метод статистичних угруповань; діалектичний, кореляційно-регресійний аналіз для виявлення тісноти зв'язку між показниками, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств та економічну безпеку підприємства; графічний та інші.

Інформаційною базою дослідження є статистичні матеріали Держкомстату України, звітні дані сільськогосподарських підприємств, інформаційна база мережі Інтернет; дані в періодичній пресі, монографії, публікації в зарубіжних та вітчизняних науково-періодичних виданнях.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів та висновків.

У першому розділі дипломної роботи розглядається теоретична база розвитку поняття економічна безпека підприємства. Подаються методологічні засади оцінки економічної безпеки а також особливості організації економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

У другому розділі наводиться загальна характеристика та аналіз сучасного ринку розвитку сільського господарства України. Надана оцінка та аналіз фінансово-економічної діяльності СФГ Мрія» та розроблена виробнича модель оцінки управління економічною безпекою підприємства;

У третьому розділі розглянуто напрямки підвищення економічної безпеки СФГ «Мрія»: розроблена виробнича модель оцінки управління економічною безпекою підприємства; розглянуті організаційні напрями підвищення економічної безпеки та вдосконалення організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою СФГ «Мрія»

ВИСНОВКИ

Економічна безпека підприємства характеризується значними змінами у часі, як у внутрішньому так і зовнішньому середовищі, тому вона є динамічною, а з урахуванням сучасних умов ринку, стрімким розвитком його інноваційної складової, економічній безпеці підприємства властиві безперервні, з повним охопленням у часі, стохастичні, комплексні характеристики.

За походженням економічна безпека підприємства відноситься до змішаної системи, вона містить елементи створені людиною (основні фонди) для досягнення певних цілей та елементи природного походження (люди як кадри, особливості технологічного процесу).

Визначення рівня економічної безпеки підприємства ґрунтується як на якісній, так і на кількісній оцінці. При цьому кількісна оцінка економічної безпеки підприємства є більш ширшою та економічно обґрунтованою, на її основі можна робити якісний аналіз економічної безпеки.

Для визначення поточного кількісного рівня економічної безпеки підприємства використовують такі підходи як індикаторний (пороговий), ресурсно-функціональний, програмно-цільовий (комплексний), підхід на основі теорії економічних ризиків.

Чинники, що формують рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і у кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Розглядаючи сільськогосподарське підприємство як самостійний господарюючий суб'єкт, насамперед, слід відзначити, що його діяльність носить ризиковий характер. Управлінські рішення з питань забезпечення та постійного підвищення результативності їх функціонування, що приймаються керівниками підприємств, завжди пов'язані з ризиком їх невиконання. У сільськогосподарських підприємствах ризик виникає на всіх стадіях господарського процесу: посів та догляд за культурами, збирання врожаю, транспортування, робота технічних засобів, залучення інвестицій,

інфраструктура ринку, найм сезонних працівників та у багатьох інших випадках. Крім того, сільське господарство, на відміну від інших галузей національного господарства, має специфічну причину появи невизначеності – природні чинники, від яких залежать кінцеві результати господарювання. Тому для досягнення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання необхідно враховувати весь спектр факторів, від яких залежить ефективність функціонування підприємства в умовах жорсткої конкуренції.

Агропромисловий комплекс є одним із найважливіших секторів національної економіки; у 2015 р. в АПК було сформовано 10,2 % ВВП країни, експортовано продукції на 16,8 млрд дол. США, що становило 31,1 % товарного експорту України.

Сільське господарство як ключова галузь аграрного сектору останніми роками, за незначними виключеннями, демонструвало позитивну динаміку.

Кількість сільськогосподарських підприємств у 2015 році становило 45379 одиниць. (Табл. 2.2) Їх кількість в 2015 р. зменшилося на 820 одиниць в порівнянні з 2014 р., а в порівнянні з 2012 роком на 8,2 %. У сільському господарстві в 2015 році було зайнято 2870,6 тис. осіб, що складає 17,5 % від загальної кількості зайнятого населення за усіма видами економічної діяльності. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві складає 3309 грн.

Основним видом операційної діяльності на СФГ «Мрія» є рослинництво, при цьому на протязі останніх років (2012-2015 рр.) підприємство займається вирощуванням зернових культур (пшениця озима, ячмінь озимий, ячмінь ярий, горох) та ріпаку

На сьогоднішній день СФГ «Мрія» обробляє 1665 га орної землі, в тому числі орендованих земельних паїв 1665 га.

Показники фінансової автономії та фінансової залежності свідчать про самодостатність підприємства зі структури капіталу. У 2012-2015 рр. СФГ «Мрія» не мало жодних довгострокових або короткострокових зобов'язень. У 2011 р. 2% наявного капіталу були зовнішніми. Дані показники означають, що

власники повністю фінансують дане підприємство. У 2011 р. на кожну 1 грн. власного капіталу приходилось 2 коп. позикового. Для 2012-2015 рр. цей показник становив 0, що підтверджує відсутність будь-яких зовнішніх займів.

Відсутність зовнішнього капіталу на СФГ «Мрія» пояснює низьку мобільність власного капіталу. Позитивною тенденцією є його збільшення у динаміці, що пов'язано з тим що за останні роки (2014-2015 рр.) підприємство збільшило інвестування у матеріальні оборотні активи.

В той же час бачимо, що абсолютна ліквідність балансу СФГ «Мрія» пов'язана з відсутністю зовнішніх кредитів та зобов'язань. Таке становище підприємства витікає з того, що СФГ «Мрія» має абсолютно фінансову стійкість і абсолютна ліквідність підприємства з позиції розширення своєї діяльності є більш негативною складовою. Наприклад, наявність на 2015 р. на рахунках і в касі підприємства грошових коштів в розмірі 450,1 тис. грн. підкреслює той факт, що керівництво підприємства не може збалансувати свої активи та пасиви вірним чином.

Еластичність випуску продукції за витратами праці показує, що при збільшенні витрат праці на 1% випуск продукції СФГ «Мрія» гранично зросте на 0,087%.

При збільшенні витрат капіталу на 1% випуск продукції гранично збільшиться на 1,558%. Таким чином, СФГ «Мрія» за 2011-2013 рр. найбільший відносний вплив на випуск продукції чинили витрати капіталу.

Для СФГ «Мрія» має місце позитивний ефект масштабу виробництва, розмір виробничих ресурсів, що забезпечують беззбитковість підприємств, буде обмежений знизу.

Виходячи з наведених вище розрахунків, для того щоб СФГ «Мрія» було беззбитковим (розмір чистого доходу покривав витрати на працю і капітальні витрати) сума розміру витрат на працю і капітал повинна перевищувати 5,655 млн. грн.

Для удосконалення та підвищення функціонування організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою СФГ «Мрія» велике значення мають наступні заходи щодо:

1. Вивчення показників, які підвищують рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, особливо на товари підвищеного запиту показників, реалізація, якого сприяє підвищення рівня ціни реалізації та росту рентабельності виробництва.

2. Важливе значення має підвищення матеріальної заінтересованості в покращенні результатів господарської діяльності найманих робочих та спеціалістів господарств.

3. Необхідно використовувати досвід зарубіжних та вітчизняних сільськогосподарських підприємств по укрупненню господарств за рахунок оренди землі з ціллю покращення показників.

4. Розроблення механізму реформування земельних відносин з урахуванням вимог соціально спрямованого агропромислового виробництва.

5. Розроблення ефективного механізму захисту прав суб'єктів ринку земель; опрацювання комплексу заходів щодо забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку сільського господарства.

6. Нарощування обсягів виробництва продукції сільського господарства, для внутрішнього та зовнішнього ринку та нормального функціонування сільськогосподарських підприємств.

7. Інформаційно та аналітичне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств шляхом створення ефективної системи формування, обробки та передачі обліково-аналітичної інформації для своєчасного ухвалення управлінських рішень.

8. Прозорий механізм ціноутворення, удосконалення ціноутворення на сільськогосподарську продукцію на основі забезпечення рівня дохідності сільськогосподарських товаровиробників достатнього для розширеного відтворення.

9. Формування сприятливого фінансово-кредитного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амитан В. М. Економічна безпека: концепція й моделі / Амитан В. М. // Економічна кібернетика. – 2009. – № 3. – С.13-20.
2. Андрійчук В. Г. Економіка діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія /В. Г. Андрійчук.- К.: КНЕУ, 2002.- 624с.
3. Андрищенко М. П. Економічна безпека підприємства в аспекті ресурсного підходу: [електроний ресурс]/Андрищенко М. П., Озаріна О. В.– Режим доступу: http://www.rusnauka.com / 22_NIOBG_2007/ Economics /24859.doc.htm
4. Арефьева О. В. Планирование экономической безопасности предприятий/ О. В. Арефьева, Т. Б. Кузенко. - К.: Изд-во Европейского. ун-та, 2005.- 170 С.
5. Бакушевич І. В. Економічна безпека регіонів України: аналіз сучасного стану та можливості забезпечення / І. В. Бакушевич, В. П. Мартинюк // Логістика: Вісник ДУ «Львівська політехніка». – 2001. – № 416. – С. 14–20.
6. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України – 2014. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики. 2015. – 55 с. – С. 34-38.
7. Бандурка О.М. Основи економічної безпеки: підручн./ О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Черв'яков.- Харків: вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003.- 236с. 7. Барановський О. Визначення показників економічної безпеки/О. Барановський//Економіка, фінанси, право.–1999.–№ 8.– С. 14 – 16.
8. Барчан Г. Ю. Безпека і бізнес: правові та управлінські аспекти: [монографія]/Г. Ю. Барчан, О. Г. Барчан [за ред. Барчан Г. Ю.] - К.: Сталь, 2008- 164 с.

9. Башинська І. О. Уточнення визначення дефіциту та економічного змісту поняття «економічна безпека підприємства» [колективна монографія]– Дніпропетровськ: ФОП Дроб'язко С.І., 2014.-Т.2.- 349 с.
10. Білоусько Я.К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько, Ю.Я. Лузан, В.Л. Товстопят // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 29-33
11. В Україні прогнозують дефіцит гречки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/v_ukraini_prognozuyut_defitsit_grechki/?category=29779.
12. Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) за 2015 рік : статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. – відповідальний за випуск О. М. Прокопенко, 2016. – 23 с.
13. Васенко В. К. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка: [кол. мон./ за заг. ред. д-ра економ. наук, проф. Василенка В. К. Черкаси: Маклаут, 2010.-346с.
14. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, Каркавчук В. В., [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів: Видавництво, 2012. – 386 с.
15. Воробйов В. І. Еволюція поглядів на поняття «безпека» / В.І. Воробйов // Формування ринкових відносин. – 2010. – № 10. – С. 56-59.
16. Геєць В. М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т.С., Черняк О. І. та ін. за ред. Гейця В. М.: монографія / [Геєць В. М., Кизим М.О., Клебанова Т.С.,Червяк О. І. та ін.] за ред. Гейця В.М.- Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006.-240 С.
17. Гнилицька Л. В. Обліково - аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства:[монографія] / Л. В. Гнилицька. КНЕУ, 2012.-305с.
18. Голюков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека / І. В. Голюков // Проблеми економіки. – 2014. - № 1. – с. 309 – 314.

19. Головченко О. М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки: монографія /О. М. Головченко– Одеса: 2008.- 399 с.

20. Данкевич В. Є. Методологічні уроки Європейського досвіду розвитку земельних банків / Данкевич В. Є. // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки), 2014 №4 (28). – С. 32-38.

21. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 6 Для проведення осінньо-польових робіт аграріям бракує 614 тис. тонн добрив. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/dla-provedenna-osinno-polovih-robit-agrariam-brakue-614-tistonn-dobriv>.

22. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2015 р. № 42 // Урядовий кур'єр – 2015. – № 25. – 11 лютого

23. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства/ С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України– 2008. – № 23. – С. 22-24.

24. Долженков О.Ф. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах: моногр./О. Ф. Долженков, Ж. О. Головченко заг. ред. О. Ф. Долженков, Ж. О. Жуковська, О. М. Головченко.- Одеса: ОЮІХНУВС, 2007.- 208 с.

25. Дроб'язко С.І. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: [колективна монографія в 2т.] –Дніпропетровськ: «ФОР Дроб'язко», 2014.- Т.2.-349с.

26. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025#join>

27. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Я. А. Жаліло. – К.: Сатсанга, 2001. – 224 с.

28. Залізко В. Вплив агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В. Залізко // Економіка України. – 2013. – № 6 (619). – С. 71-78.
29. Заяць В.М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель : монографія / Заяць В.М. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 166 С.
30. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики. 2015.
31. Кравцов А. Г. Аналіз перспектив впровадження логістичних підходів у сферу АПК / А. Г. Кравцов // Вісн. Харків. нац. техн. ун-ту сільського госп-ва ім. Петра Василенка. - Х. : ХНТУСГ, 2013. - Вип. 136: «Системотехніка і технології лісового комплексу. Транспортні технології». - С. 272–278.
32. Куделя Л. В. Методика оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств/ Л. В. Куделя / матеріали І Всеукраїнська інтернет конференція [Україна в геоекономічному просторі, глобальні виклики, сучасні тренди розвитку соціально-культурної трансформації], м.Тернопіль, 16 травня.- 2014.- С. 234-237.
33. Магас В. Свобода і конкуренція – головне гасло часу / Василь Магас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/economics/svoboda-i-konkurenciya-golovne-gaslo-chasu.html>.
34. Мікуліна М. О. Фінансова безпека розвитку сільськогосподарських формувань / М. О. Мікуліна, Ю. В. Скрипник // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит».- 2007.-№ 2.- С.132-137
35. Міністерство соціальної політики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
36. Могилова М.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі / М. М. Могилова, Я.К. Білоусько, Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2013. – №2 – С. 61-67

37. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / Мунтіян В. І. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999.- 464с. 133. Мурато
38. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення: [монографія] / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408 140. Одинцов А. А. Экономическая и инфор
39. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. / Основы системного анализа: учеб. 2-е изд., доп. / Ф. И. Перегудов, Ф. П. Тарасенко. –Томск: НТЛ, 1997. – 396 с.
40. Пономаренко В. С. Концептуальні основи економічної безпеки: [монографія] / В. С. Пономаренко, С. В. Кавун. – Харків: Видавництво ХНЕУ, 2008. – 256 с.
41. Посівна-2015 в Україні: правда та міфи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/opinion/posevnaya-ukraine-pravda-mify-1433753780.html>.
42. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : закон України від 12.02.2015, № 191-VIII // Голос України. – 2015. – № 61. – 4 квітня
43. Про внесення зміни до статті 17-2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України від 13.01.2015 р. № 87-VIII : закон України від 13.01.2015 р. № 87-VIII // Голос України. – 2015. – № 17. – 31 січня
44. Ринки збуту: яким областям не вистачатиме продукції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/rinki-zbutu-akim-oblastam-ne-vistacatime-produkt>
45. Ринок землі: зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://selpu.info/?p=231>.
46. Росія окупувала в Україні територію, співмірну з площею Данії, Нідерландів та Швейцарії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vikna.if.ua/news/category/ua/2015/02/24/30494/view#ad-image-2>.

47. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2014 р. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. зб. // Державна служба статистики України. – К., 2014. – 87 с.

48. Стан розвитку агропромислового комплексу України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/system/files/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D0%90%D0%9F%D0%9A%2011%20%D0%BC%D1%96%D1%81%202016.pdf>

49. Сучасний стан ґрунтів України та шляхи його поліпшення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/19240701/ekologiya/suchasniy_stan_gruntiv_ukrayini_shlyahi_yogo_polipshennya.

50. У Криму через дефіцит води загинула половина врожаю. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2015/06/17/u_krymu_cherez_deficyt_vody_zagynula_polovyna_vrozhayu.

51. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>

52. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: Наукова доповідь / За ред. В. Геєця, О. Борордіної, І. Прокопи / НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 56 с. – С. 10.

53. Фостер У. Нарис політичної історії Америки: пер. з англ. / У. Фостер. – М.: Політвидав, 1988. – 455 с.

54. Через Крим Україна відчуває дефіцит рису. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/rastenievodstvo/cherez-krim-ukrayina-vidchuvae-deficit-risu>.

55. Чотири міфи про Крим. Міф № 3: Крим проживе без дніпровської води – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://nv.ua/ukr/publications/chotiri-mifi-pro-krim-mif-4-krim-prozhive-bez-dniprovskoji-vodi-67033.html>.

56. Шабінський О. В. Економічна безпека підприємств аграрного сектора України: теорія, методологія та механізм реалізації: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.04 / Луган. нац. аграр. ун-т.—Луганськ, 2010.— 40с.

57. Швиданенко Г. О. Економічна безпека бізнесу: [навч. посіб.] / [Швиданенко Г. О., Кузьомко В. М., Норіцина Н. І. та ін.] за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. — К: КНЕУ, 2011.—511

58. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства/І. Шевченко //Наука молода. — 2010. — №10. — С. 178-181

59. Шкарлет С. М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі / С. М. Шкарлет // Формування ринкових відносин. — 2007. - № 6.- с. 7 – 12.

60. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект/ С. М. Шкарлет: монографія.- К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007.- 436с.

61. Ясенецький В. Сховища для зерна / В. Ясенецький // Пропозиція. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=645&number=18> . 9